

نگارگری از منظر سیاه قلم

مژگان حسینی
(کارشناس ارشد نقاشی)

چکیده: از اوایل سده بیستم، نقاشی ایرانی مورد توجه و پژوهش جدی قرار گرفته که در دهه‌های اخیر وسعت قابل ملاحظه‌ای یافته است. کوشش‌های پژوهندگان و هنرشناسان امروزه دامنه بررسی نقاشی ایران را گسترش داده و براساس مدارک و منابع ارزنده‌ای که طی سال‌ها در این زمینه فراهم آمده، مشخص شده است که تلاش‌های پژوهندگان معطوف به گردآوری و رده‌بندی آثار از دیدگاه‌های تاریخی و زیبایی‌شناختی می‌باشد. از این روی، با توجه به اطلاعات موجود، نگرش و پرداخت به تعدادی از آثار استاد محمد سیاه قلم، نام‌آور سده ۹ هجری که به سبب قدرت تخیل، تیزبینی اجتماعی و مهارت در ترسیم صور عجایب، یکی از هنرمندان استثنایی در تاریخ نقاشی ایران به شمار می‌رود، در راس کار قرار می‌گیرد.

در این جستار، با مطالعه کتابخانه‌ای، نحوه تصویر و طرز ترکیب‌بندی عناصر سازنده در نگاره‌های این نقاش مورد بررسی قرار گرفته و با مراجعه به منابع این دوره به مقایسه نقاشی‌های او با آثاری از پابلو پیکاسو نقاش اسپانیایی (۱۸۸۱-۱۹۷۳) خواهیم پرداخت. امید است رویکرد به نمونه آفرینی‌های این نقاش، راهگشای تحقیقات کامل‌تر و تخصصی‌تر بوده و نگرشی جدید در زمینه نگارگری ایران به وجود آورد.

واژگان کلیدی: نگارگری، سیاه قلم، پیکاسو، گرتسک

مقدمه

حاجی محمد هروی سیاه قلم از زمره این هنرمندان است. وی هنرمندی مبتکر و مخترع بود که چندی در دربار میرزا سرپرستی کتابخانه نوایی را به عهده داشت که در آنجا به نگارگری و طراحی می‌پرداخت. او دیده‌ها و شنیده‌های خود را به تصویر در می‌آورد (پاکباز، ۱۳۷۸، ۵۲۰).

تصاویری چون دیوان، حیوانات و سیاهان، آوارگان و صحنه‌های رقص و آتش‌سوزی و تصاویری که در نظر نقاشان معاصرش عجیب و غریب و نامعقول بود. تصاویری که قرن‌های بعدی در آثار بسیاری از نقاشان بزرگ و مطرح چون پرده **گرنیکا**^(۱) اثر پابلو پیکاسو می‌توان مشاهده کرد.

تحقیق در این مقاله از نوع تاریخی و روش بررسی آن توصیفی، تحلیلی محتوی و مقایسه‌ای می‌باشد. بر این اساس بررسی اجمالی در خصوص نگاره‌های سیاه قلم و مقایسه آن با تعدادی از آثار پابلو پیکاسو صورت گرفته است و لازم به ذکر است هیچ مطلبی با قاطعیت نقل نگردیده

سرزمین ایران مهد تمدنی چندین هزار ساله است، تمدنی که در دوره‌ها و سده‌های مختلف در چالش‌های گوناگون با نیروهای مهاجم قرار گرفته است و هربار از میان خاکسترها، پرتوان‌تر و پربارتر سربرآورده است و مهم‌ترین ابزار حفظ و هویت این تمدن، هنر و فرهنگ آن است که در فراز و نشیب‌های گوناگون همواره زنده مانده است.

شوری که هنرمند ایرانی را به التهاب می‌اندازد درک زیبایی است. نمایاندن زیبایی و وصف حالات فقط گوشه‌ای از کار هنرمند نقش آفرین است. آنچه که کار هنرمند را متمایز می‌کند حساسیت اوست در درک معانی و قدرت وی در اظهار نمایاندن و شکل بخشیدن به احساس و اندیشه خود. نقاش ایرانی به دنبال تقلید از طبیعت نیست، خود می‌آفریند و خود تغییر می‌دهد، او فقط اثری زیبا نمی‌آفریند، بلکه می‌خواهد احساس و حالاتی را که در ذهن دارد بنمایاند و شکل ببخشد.

◆ نتیجه‌گیری

هنر نگارگری هنری است که از دل پاک و خلاق کسانی آفریده شده که با کشف شهود و خلوت سکوت، دل به آئینه وجود داده‌اند. نگارگران با توسل به دنیای خط، سطح و رنگ قصه هنر خود، که همان قصه راز خیال است را بازگو می‌کنند. آنها به دنبال زیباترین نقش‌ها می‌گردند و در هنر خود طرح را پیوند میان متن و ارتباط درونی تصویر می‌دانند.

استاد محمدسیاه قلم با تفکر و بینش خود به جستجوی جوهره واقعیت جهان پرداخته و برای نشان دادن آنچه از کل طبیعت برداشت نموده، از خطوط و شعاع‌های رنگی در کنار هم سود جسته است. در این جستار با نگرش و پرداخت به تعدادی از آثار محمد سیاه قلم و مقایسه با آثار پیکاسو سعی بر آن داشته‌ایم تا نشان دهیم ارتباط میان طراحی و نگارگری، اصل و جوهر صور طبیعی و طرح متجلی در باطن هنرمند است و هنرمند با بهره‌گیری از عنصر خط به یک نظام زیبایی شناختی منسجم و پایداری دست می‌یابد که این اصول و قواعد خاص می‌تواند توسط هنرمندانی در قرن بیستم مورد توجه قرار بگیرد.

امید است در این مختصر توانسته باشیم با بررسی این آثار نقش بسزایی در مطالعات و برآورد نگارگری داشته و نکاتی را که تاکنون مورد بررسی قرار نگرفته، مورد مطالعه قرار دهیم و از این طریق با بی، جهت تحقیقات گسترده‌تر بگشاییم.

◆ فهرست منابع

- ۱- راجرز، ج.م، دوازده رخ‌نقا (یادگیری دوازده نقاش نادره کار ایران)، ترجمه: یعقوب آژند، چاپ اول، تهران، انتشارات مولی، ۱۳۷۷.
- ۲- پاکباز، روئین، دایرة المعارف هنر، چاپ اول، فرهنگ معاصر، ۱۳۷۸.
- ۳- حسینی، مهدی، گلستان هنر ۱ (معمای لاینحل استاد محمد سیاه قلم)، فرهنگستان هنر، ۱۳۸۴.
- ۴- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، جلد اول و دوم، زیر نظر دکتر سید جعفر شهیدی، تهران، انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
- ۵- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، چاپ ۱۸، تهران،

انتشارات عمید، ۱۳۶۲.

۶- کریم‌زاده تبریزی، محمدعلی، احوال و آثار نقاشان قدیم ایرانی و برخی از مشاهیر نگارگر هند و عثمانی، چاپ دوم، لندن، ۱۳۶۹.

۷- گری، بازیل، نگاهی به نگارگری در ایران، ترجمه: فیروز شیروانلو، چاپ اول، تهران، انتشارات توس، ۱۳۵۴.

◆ پی‌نوشت

۱- **گرنیکا:** با فاجعه بمباران شهرکی به همین نام در اسپانیا ارتباط دارد.

۲- **مکتب هرات:** در کارگاه دربار شاهرخ و بایسنغر؛ دستاوردهای پیش نگارگران شیراز و بغداد و تبریز و نیز شاید تأثیرات جدید نقاشی چین به هم آمیخته شده‌اند و سبک رسمی هرات به وجود آمد.

۳- **مکتب چین:** روش نقاشی چین بر اساس ضربه قلم مو، وفاداری به واقعیت، رنگ صحیح، ترکیب‌بندی مناسب و بهره‌گیری از سرمشوق‌های کهن استوار بوده و موضوع کارشان را از اسطوره و تاریخ، زندگی روزمره و طبیعت بر می‌گرفتند.

۴- **شمن:** بت پرست، صنم پرست، پرستنده صنم و بت. این لغت از سنسکریت سرمن (Sarmana) مشق شده و در زبان اخیر از برای روحانیون استعمال می‌شده است؛ سرمن کسی است که خانه و کسان را ترک گوید و در خلوت به عبادت و ریاضت گذراند و به عبارت دیگر، سرمن یعنی زاهد و تارک دنیا.

۵- **نگاره:** شکل

۶- **گرتسک:** Gerotesque (عجایب پردازی) در اصل به شیوه آرایش دیوار و سقف سردابه (گرتو) های مکشوف در ویرانه های روم باستان اطلاق می‌شد (در این تزئینات، شکل های خیالی آدمیان، جانوران، گلها و گیاهان در طرحی متقارن به هم بافته شده‌اند). این اصطلاح در سده شانزدهم رواج عام یافت، و در مورد شکل های کژنما و اغراق آمیز، ترسناک یا مضحک به خصوص در مجسمه سازی به کار برده شد. محمد سیاه قلم از معدود نگارگران قدیم ایرانی است که طرح هایی در این شیوه از خود به جای گذاشته است.

۷- **کوبیسیم:** جنبشی هنری که به سبب نوآوری در روش دیدن، انقلابی ترین و نافذترین جنبش هنری سده بیستم به شمار می‌آید.

۸- **نگارگری:** نقاشی، صورتگری، عمل نگارگر، رسامی.

Innovative Masonry on the Tower of Lajim Mausoleum, Savadkooch

Mustafa Rostami

(Student of Doctorate Degree in Art Research, Member of Scientific Board of Mazandran University)

Tower of Lajim Savadkooch is one of the Al-Ziad's ruler's mausoleums, who had ruled in that area. This building is one of the most valuable monuments built thousands of years ago that has excellent architectural characteristics and decorations- wonderful masonry, is a live documentary in history of Iran's Razi school architectural changes in the 5th century A.H. But now this beautiful mausoleum is now exposed to the danger of becoming debris. Despite conservation and renovation activities made by the Institute of Cultural Heritage Organization during the last 50 years, there are still some noticeable damages that could lead to the destruction of the building if left unattended. Its beautiful masonry consist of two Kufi and Pahlavi inscriptions with some Muqarnas knots and Phylarbandy are unique for its time (the first stages of masonry revolution). In this essay we will consider these building from historical and architectural point of views and their decorations that are also very unique.

Keywords: Lajim

Tower-Mausoleum

Masonry

Decoration

Painting from Siahghalam's Viewpoint

Mojgan Hosseini

(M.A in Painting)

Since the first decade of the 20th century Painting has been considered seriously and has developed even more so during the recent decade. The attempt of researchers and art critics of today have developed the range of Iranian painting's perspective and based on valuable documents. These have been collected during decades of search conclude that researchers work on gathering and cataloging was based on aesthetical and historical viewpoints. As a result taking into consideration the documents in hand, by viewing some of Mohammad Siaghalam (famous painter of 9th century's) works, who was one of the famous Iranian painters of his time, we realize that because of his imagination and the ability to draw extraordinary creatures, he is considered the best in his field of work. In this research according to documents we analyze the composition of initial elements and their arrangements in his works. Accordingly we will refer to documents of this period and compare his works with the Spanish painter's, Pablo Picasso (1881-1973). We hope that by analyzing and considering his works, it will lead to deeper research with regards to his work and a new perspective in the way we see Iranian painting.

Keywords: Painting

Siahghalam

Picasso

Grotowsk

